

СПОСОБИ НОТАРІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Дерев'янюк Д.С.,
*аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5907-9580>
derevyankonauka@ukr.net*

Дерев'янюк Д. С. Способи нотаріального захисту корпоративних прав за законодавством України.

В умовах функціонування сучасних суспільних відносин особливої інтенсивності набувають процеси створення різноманітних корпоративних юридичних осіб. У ході заснування, діяльності та припинення таких суб'єктів цивільних відносин актуальними стають питання належного захисту корпоративних прав їх учасників, а закріплення необхідних дієвих механізмів такого захисту завжди було запорукою як розвитку підприємництва загалом, так і підвищення інвестиційного клімату у нашій державі зокрема. При цьому, способи нотаріального захисту корпоративних прав потребують окремої уваги та дослідження.

Статтею 18 Цивільного кодексу України передбачено, що нотаріус вправі здійснити захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законодавчо. Звідси випливає, що на рівні кодифікованого акта фактично визначено лише один спосіб нотаріального захисту цивільних прав – вчинення виконавчого напису.

Станом на сьогодні, нотаріальна форма захисту права на виплату дивідендів шляхом вчинення виконавчого напису на документах передбачена лише щодо акціонерів. Вважаємо, що відповідний механізм захисту права на виплату дивідендів слід запровадити і щодо учасників інших юридичних осіб корпоративного типу.

Закріплений перелік видів нотаріальних дій у своїй абсолютній більшості передбачає нотаріальну охорону, зокрема, превентивну функцію, а не захисну у її традиційному розумінні. Нотаріальна охорона та нотаріальний захист корпоративних прав досить часто є нерозривно пов'язаними. Способами нотаріального захисту корпоративних прав можуть виступати: вчинення виконавчого напису нотаріусом; накладення та зняття заборони щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації та виступає внеском до статутного капіталу юридичних осіб корпоративного типу; накладення заборони щодо відчуження грошових сум, що будуть зараховані за явником вимоги, визначеним відповідно до ч. 4 ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства», на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий відповідно до закону тощо.

Ключові слова: нотаріус, способи захисту, корпоративні права, нотаріальний захист, виконавчий напис нотаріуса.

Derevyanko D. Methods of notarial defense of corporate rights under the legislation of Ukraine.

In the conditions of functioning of modern social relations the processes of creation of various corporate legal entities have acquired the special intensity. In the course of establishment, activity and termination of such subjects of civil relations the issues of proper defense of corporate rights of their participants have become relevant, and consolidation of necessary effective mechanisms of such defense has always been a guarantee of business development in general and investment climate in our country. At the same time, methods of notarial defense of corporate rights require a special attention and research.

Article 18 of the Civil Code of Ukraine provides that a notary has the right to defend civil rights by making a writ of execution on the debt document in cases and in the manner prescribed by law. It follows that at

the level of the codified act it has been actually defined only one way of notarial defense of civil rights – the execution of the writ of execution.

As of today, the notarial form of defense of the right to dividends by making a writ of execution on the documents is provided only for shareholders. We believe that an appropriate mechanism for defending the right to dividends should be introduced for participants of other corporate legal entities.

The established list of types of notarial acts in its absolute majority provides for notarial protection, in particular, preventive function, rather than defensive in its traditional sense. Notarial protection and notarial defense of corporate rights are often inextricably linked. Methods of notarial defense of corporate rights may be: execution of the writ of execution by a notary; imposition and lifting of a ban on the alienation of immovable property (property rights to immovable property), which is subject to state registration and acts as a contribution to the authorized capital of legal entities of corporate type; imposing a ban on the alienation of monetary amounts that will be credited to the applicant requirements, determined in accordance with Part 4 of Art. 65-2 of the Law of Ukraine «On Joint Stock Companies», on account of conditional storage (escrow), opened in accordance with the law, etc.

Key words: notary, methods of defense, corporate rights, notarial defense, notary's writ of execution.

Постановка проблеми. В умовах функціонування сучасних суспільних відносин особливої інтенсивності набувають процеси створення різноманітних корпоративних юридичних осіб. У ході заснування, діяльності та припинення таких суб'єктів цивільних відносин актуальними стають питання належного захисту корпоративних прав їх учасників, а закріплення необхідних дієвих механізмів такого захисту завжди було запорукою як розвитку підприємництва загалом, так і підвищення інвестиційного клімату у нашій державі зокрема. При цьому, способи нотаріального захисту корпоративних прав потребують окремої уваги та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теоретичного аналізу способів захисту корпоративних прав були предметом дослідження багатьох вітчизняних учених, зокрема, І. Г. Бережної, О. О. Кота, А. Г. Серветника, І. В. Спасибо-Фатєєвої, С. Я. Фурси та багатьох інших. Незважаючи на це, їх вивчення, у сучасних умовах оновлення приватного законодавства України, залишається актуальним.

Метою цієї наукової статті є здійснення аналізу способів нотаріального захисту корпоративних прав та пошук шляхів удосконалення законодавства України.

Виклад основного матеріалу. За юридичним і матеріальним змістом, формами і підставами застосування способів захисту цивільних прав можна класифікувати на наступні види: фактичні дії уповноважених суб'єктів, що носять ознаки самозахисту цивільних прав; заходи оперативного впливу на порушника цивільних прав; заходи правоохоронного характеру, що застосовуються до порушників цивільних прав компетентними державними чи іншими органами [1, с. 412].

Відповідно до ст. 15 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання [2]. Надалі, у ст. 18 ЦК України – закріплено можливість нотаріального захисту цивільних прав.

На думку О. О. Кота, якщо виходити із сучасного ширшого розуміння юрисдикції, юрисдикційними формами захисту прав можна розглядати як судову, так і альтернативну (адміністративну та нотаріальну) форми [3, с. 258]. Нотаріальну діяльність слід кваліфікувати як особливу юрисдикційну форму захисту суб'єктивних цивільних прав [3, с. 260].

При цьому, варто погодитися, що нотаріальна процесуальна форма – це невід'ємний конститутивний (основний) елемент нотаріальної діяльності, що має складатися з визначеної законом послідовності і правил вчинення окремих нотаріальних дій, проваджень, процесу в цілому, який у більшості випадків закінчується посвідченням нотаріального акту. Саме на це спрямований зміст нотаріального процесу, який визначається діяльністю всіх його суб'єктів, об'єднаних нотаріальними процесуальними правовідносинами та спрямований на досягнення конкретної мети [4, с. 39-40].

У Роз'ясненні Міністерства юстиції України від 06.12.2011 «Особливості нотаріального провадження при вчиненні протесту векселя про неплатіж» підтримано, на наш погляд, цілком обґрунтовану точку зору С. Я. Фурси щодо надання дефініцій базових понять, зокрема, що:

- нотаріальна дія – це окрема дія нотаріуса чи іншої повноваженої особи, яка визначається окремим змістом і є складовою частиною провадження або процесу оформлення провадження;
- нотаріальне провадження – це сукупність послідовно вчинюваних нотаріальних дій, що мають юридичне значення, з метою надання їм юридичної вірогідності (достовірності), і процесу його оформлення;

- нотаріальний процес – це сукупність вчинюваних нотаріальних проваджень або нотаріальних дій, якщо за однією заявою вчиняється одне провадження, та нотаріально-процесуальних правовідносин, які виникають під час вчинення нотаріального провадження;
- нотаріальна процедура – це спеціальні правила, що регламентують діяльність нотаріусів з вчинення нотаріальних дій [5].

Статтею 18 ЦК України передбачено, що нотаріус вправі здійснити захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законодавчо [2]. Звідси випливає, що на рівні кодифікованого акта фактично визначено лише один спосіб нотаріального захисту цивільних прав – вчинення виконавчого напису.

Так, для прикладу, для акціонера вчинення виконавчого напису як спосіб нотаріального захисту права на виплату дивідендів є дієвим. Адже особливістю виконавчого напису слід визнати подвійність його правової природи, яка полягає у тому, що виконавчий напис є не тільки нотаріальним актом, а й виконавчим документом. Виходячи з цього, в акціонера як кредитора є можливість уникнути довготривалого судового процесу й отримати виконавчий документ у нотаріальному порядку [6, с. 194]. Як слушно зазначає А. Г. Серветник, «напис є більш оперативним способом захисту права, що надає кредитору низку переваг у вигляді скорочених строків розгляду, спрощеності процедури вчинення виконавчого напису та її меншої формалізованості, а також, що не менш важливо, вартості витрат, які несе сторона при зверненні до юрисдикційного органу» [7, с. 135]. Поряд з тим, станом на сьогодні, нотаріальна форма захисту цього права шляхом вчинення виконавчого напису на документах передбачена лише щодо акціонерів. Вважаємо, що відповідний механізм захисту права на виплату дивідендів слід запровадити і щодо учасників інших юридичних осіб корпоративного типу.

Втім, у навчальній літературі зазначають, що захист цивільних прав нотаріусом може здійснюватися й іншими способами. Наприклад, згідно зі ст. 1283 ЦК України нотаріус за місцем відкриття спадщини або за місцем знаходження спадкового майна вживає заходів до охорони такого майна, коли це необхідно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави [8]. У науковій літературі також немає єдності думок з цього приводу.

Так, на думку І. Г. Бережної, ст. 18 ЦК України доцільно викласти в наступній редакції: «1. Нотаріус здійснює захист цивільних прав інтересів шляхом: 1) вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом; 2) посвідчення юридичних фактів; 3) надання офіційної сили безспірним фактам та документам; 4) накладення заборони щодо відчуження майна; 5) забезпечення схоронності майна або документів. 2. Нотаріус може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений законом або договором» [9, с. 83].

Натомість, на думку О. О. Кота, в усіх випадках нотаріус не здійснює захисту суб'єктивного права в його традиційному розумінні як застосування певного примусового заходу, спрямованого на відновлення порушеного права чи майнової сфери потерпілого. Можливо, існують підстави вести мову про превентивний (попереджувальний) характер нотаріальної діяльності та, відповідно, віднесення її до складу заходів з охорони права, але не захисту. З цих підстав нині чинну редакцію ст. 18 ЦК України слід вважати вдалою [3, с. 261].

Своєю чергою, А. А. Шахбазян визначає за нотаріальним посвідченням правочину, вчиненням виконавчого напису та видачею свідоцтва про право на спадщину правову природу способів нотаріального захисту цивільних прав [10, с. 8-9].

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про нотаріат», нотаріуси вчиняють такі нотаріальні дії: посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності, вимоги про нотаріальне посвідчення правочину тощо); вживають заходів щодо охорони спадкового майна; видають свідоцтва про право на спадщину; видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) на підставі спільної заяви або в разі смерті одного з подружжя; видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів); видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися; провадять опис майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою або місце перебування якої невідоме; видають дублікати нотаріальних документів, що зберігаються у справах нотаріуса; накладають та знімають заборону щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації; накладають заборону щодо відчуження грошових сум, що будуть зараховані заявником вимоги, визначеним відповідно до ч. 4 ст. 65² Закону України «Про акціонерні товариства» [11], на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий відповідно до зазначеного закону; засвідчують вірність копій

(фотокопій) документів і виписок з них; засвідчують справжність підпису на документах; засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчують факт, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту; посвідчують факт, що фізична особа є живою; посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці; посвідчують час пред'явлення документів; передають заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам; приймають у депозит грошові суми та цінні папери; вчиняють виконавчі написи; вчиняють протести векселів; вчиняють морські протести; приймають на зберігання документи [12].

Перелічений перелік видів нотаріальних дій у своїй абсолютній більшості передбачає нотаріальну охоронну, зокрема, превентивну функцію, а не захисну у її традиційному розумінні.

З іншого боку, станом на сьогодні, наприклад накладення заборони щодо відчуження грошових сум, що будуть зараховані заявником вимоги, визначеним відповідно до ч. 4 ст. 65⁻² Закону України «Про акціонерні товариства», на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий відповідно до цього закону – може бути як способом нотаріальної охорони, так і способом нотаріального захисту корпоративних прав. Позаяк, що стосується нотаріальної охорони та нотаріального захисту корпоративних прав, то вони досить часто є нерозривно пов'язаними.

Висновки. Підсумовуючи, вважаємо, що способами нотаріального захисту корпоративних прав можуть виступати: вчинення виконавчого напису нотаріусом; накладення та зняття заборони щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації та виступає внеском до статутного капіталу юридичних осіб корпоративного типу; накладення заборони щодо відчуження грошових сум, що будуть зараховані заявником вимоги, визначеним відповідно до ч. 4 ст. 65⁻² Закону України «Про акціонерні товариства», на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий відповідно до закону тощо.

Список використаних джерел:

1. Гражданское право. В 2 т. Т. 1 / отв. ред. Е. А. Суханов. М. : БЕК, 1998. 816 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.01.2022).
3. Кот О.О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: дис. ... д – ра юрид. наук: 12.00.03/ Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака. Київ, 2017. 550 с.
4. Фурса С.Я. Теорія нотаріального процесу: *науково-практичний посібник*. Правова Єдність. 2012. 543 с.
5. Особливості нотаріального провадження при вчиненні протесту векселя про неплатіж: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 06.12.2011. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0069323-11/conv#Text> (дата звернення: 19.10.2021).
6. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.
7. Серветник А.Г. Виконавчий напис нотаріуса як спосіб реалізації нотаріальної форм захисту цивільних прав: дис. на здобуття ступеня доктора філософії. Київ, 2020. 242 с.
8. Цивільне право України. URL: https://pidru4niki.com/1221060546173/pravo/zahist_tsivilnih_prav_interesiv_notariusom (дата звернення: 23.01.2022).
9. Бережна І.Г. Способи захисту цивільних прав та інтересів нотаріусом. *Форум права*. 2012. № 4. С. 79-84.
10. Шахбазян А.А. Защита гражданских прав в нотариальном производстве: дисс... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2011. 226 с.
11. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17.09.2008. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 19.01.2022).
12. Про нотаріат: Закон України № 3425-XII від 02.09.1993. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 19.01.2022).